

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนครมีสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

1. สรุปการวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

สรุปการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพภูมิสังคมของเกษตรกรต้นแบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดสกลนคร 2) เพื่อศึกษาชุดความรู้ที่เหมาะสมที่จะนำไปสู่รูปแบบในการสร้างเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร3) เพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนครพื้นที่ที่ทำการวิจัยคือ หมู่บ้านบริวารรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอเต่างอย จำนวน 22 หมู่บ้านโดยกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เป็นเกษตรกรศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จำนวน 37ราย เครื่องมือวิจัย ได้แก่ การสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้หลักทฤษฎีและเหตุผล การวิเคราะห์เชิงพรรณนา ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ค่าความถี่ ร้อยละ

สรุปการวิจัย

1. สรุปผลการศึกษาสภาพภูมิสังคมของเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่หมู่บ้านบริวาร รอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร

ในการศึกษาภูมิสังคมของหมู่บ้านบริวารรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร สภาพทางกายภาพส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา มีเทือกเขาภูพานเป็นป่าต้นน้ำโดยสภาพเป็นป่าเต็งรัง โดยชาวบ้านได้อาศัยผืนป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญละนำสัตว์เลี้ยง วัว ควาย ไปเลี้ยงในช่วงฤดูทำนา มีแหล่งน้ำชลประทานพระราชดำรินขนาดเล็ก จำนวน 15 แห่ง กระจายตามที่ราบเชิงเขาตลอดแนวเทือกเขาภูพาน สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ โดยสามารถจำแนกลักษณะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรในเชิงพื้นที่เป็น 2 พื้นที่ คือ วิถีทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำชลประทานและวิถีทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ผลการศึกษาดังนี้-

1.1 ผลการศึกษาวิถีทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำชลประทาน พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่นาและทำนาปีละครั้งในช่วงเดือนมิถุนายนถึงธันวาคมของทุกปี มีอ่างเก็บน้ำชลประทานพระราชดำรินขนาดเล็ก ซึ่งมีน้ำต้นทุนน้อย โดยส่งน้ำในช่วงตกล้ำเตรียมแปลงและเพื่อเสริมในช่วงฝนทิ้งช่วงสำหรับการปลูกข้าวนาปีและไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูกข้าวนาปรัง มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารจัดการน้ำ และการบำรุงรักษาระบบชลประทาน มีการแบ่งปันจัดรอบเวรการส่งน้ำให้ทั่วถึง พื้นที่ในเขตชลประทานส่วนใหญ่มีระบบคลองส่งน้ำและกระจายน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรบางรายขุดสระน้ำประจำไร่นาเพื่อเลี้ยงปลาและเก็บกักน้ำสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้งมีการปรับเปลี่ยนนาและพื้นที่ให้เหมาะกับการทำการเกษตร พบการเพาะปลูกพืชใช้น้ำน้อยในฤดูแล้ง เช่น ข้าวโพดมะเขือเทศ และพืชผักต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ขุดสระกับน้ำสำรองและยังพบมีการสร้างที่อยู่อาศัยในแปลงนาเพิ่มมากขึ้นเพื่อทำการเกษตรแบบผสมผสานและทำการเกษตรในรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่

1.2 ผลการศึกษาวิถีทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝน ซึ่งมีลักษณะของการทำเกษตรกรรมที่แตกต่างกันไป ในที่ดอนมีการเพาะปลูกพืชไร่ตามสภาพความลาดเอียงตามธรรมชาติ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา พบการปลูกข้าวไร่เล็กน้อย ในที่ลุ่มเป็นนาข้าวซึ่งส่วนใหญ่เพาะปลูกข้าวนาปีเพียงฤดูกาลเดียวเท่านั้น ข้าวเหนียวปลูกไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน สายพันธุ์ กข.6 และพันธุ์สกลนคร(ข้าวหอมภูพาน) และแบ่งพื้นที่บางส่วนสำหรับ

ปลูกข้าวเจ้าพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ไว้เพื่อจำหน่าย พบมีการปลูกข้าวพื้นเมืองในบางพื้นที่เป็น การอนุรักษ์และแปรรูปจำหน่ายมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เพื่อเก็บมูลสัตว์ไว้ทำปุ๋ยและเลี้ยง ไข่เพื่อจำหน่ายเป็นเงินออมของครอบครัว มีอาชีพเสริมรับจ้างขายแรงงาน และบงบางส่วนเข้าหา ผลผลิตจากป่าตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ เห็ดป่า ผักหวานป่า เพื่อเป็นอาหารและเพื่อจำหน่ายเป็น รายได้เสริม

ผลการศึกษาภูมิสังคมของหมู่บ้านบริวารรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร จำนวน 22 หมู่บ้านตามชาติพันธุ์ที่อาศัยในหมู่บ้าน รอบศูนย์ฯและวิถีทำกินที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี จำนวน 3 ชาติพันธุ์ คือ ชาติพันธุ์ ไทย้อ ชาติพันธุ์กูไท ชาติพันธุ์ไทอีสานผลการศึกษามีดังนี้.-

1. ชาติพันธุ์เผ่าไทย้อ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบริวารรอบศูนย์ฯ มีวิถีทำการเกษตร ทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยยังคงรักษาพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง และเกษตรกรรมส่วนใหญ่มีขนาด ของพื้นที่ทำกินเล็กลงจากในอดีตเลี้ยงไก่ชน ทำสวนผลไม้และค้าขาย นิยมเย็บปักถักรอย ทอ เสื้ออก มีฝีมือในการทำอาหาร พบคนสูงวัยในชุมชนมากขึ้นและยังคงทำการเกษตรโดยมีการ จ้างแรงงานเสริมในช่วงต้นฤดูการเพาะปลูก หนุ่มสาววัยแรงงานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพใน ภาคอุตสาหกรรมและการบริการในตัวจังหวัดสกลนครและเมืองใหญ่ ปล่อยผู้สูงวัยและบุตร หลานเฝ้าบ้านโดยลำพัง ผลผลิตทางการเกษตรมีการเก็บกักและเชื่อมตลาดในชุมชน

2. ชาติพันธุ์กูไท ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบริวารรอบศูนย์ฯ มีวิถีทำการเกษตรทำนา เป็นอาชีพหลัก เลี้ยงสัตว์ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านปลูกสร้างใกล้ชิดกัน พึ่งพาอาศัยกัน ที่ ทำการเกษตรอยู่โดยรอบหมู่บ้าน ไม่นิยมปลูกที่อยู่อาศัยถาวรในที่นาห่างไกลชุมชน นับถือผีเจ้า ปู่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยว มีภูมิปัญญาในการทอผ้าฝ้าย ผ้าอ้อมคราม ทอเสื้ออก และใช้พืชสมุนไพร รักษาโรค

3. ชาติพันธุ์ไทอีสานที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบริวารรอบศูนย์ฯ มีวิถีทำการเกษตรทำ ไร่ หางของป่าและผลิตผลจากป่าเพื่อบริโภคและค้าขาย มีภูมิปัญญาในด้านสมุนไพรป่า รับจ้าง ทัวไปเลี้ยงสัตว์

2. ผลการศึกษาชุดความรู้ที่เหมาะสมที่จะนำไปสู่รูปแบบการสร้างเกษตรกรรมต้นแบบ ในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัด สกลนคร

ผลการศึกษาชุดความรู้ที่เหมาะสมที่จะนำไปสู่รูปแบบการสร้างเกษตรกรรมต้นแบบ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนครพบว่าโครงสร้าง

ของชุมชนประกอบด้วยชนเผ่าพื้นเมืองหลายชาติพันธุ์ เช่น ชาตฤไทย ชาติพันธุ์ไทลาว ชาติพันธุ์
 ไทญ้อ ซึ่งมีวิถีและวัฒนธรรมที่ต่างกันไป จากผลการศึกษาเกษตรกรรมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ
 พอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร พบ ว่า
 ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับเป็นผู้นำในกระบวนการคิดของชุมชน เป็นกรรมการของ
 หมู่บ้านในตำแหน่งที่สำคัญ และเป็นตัวแทนในเวทีต่างๆ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงรักษา
 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนอย่างเหนียวแน่น และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา
 ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีพผลการศึกษาชุดความรู้ที่เป็นวิถีดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่
 สืบค้นจากตัวอย่างเกษตรกรจากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ
 ตามลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ทั้งในระบบการเกษตรในพื้นที่ชลประทานและ
 ทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝน โดยจำแนกเป็น ชุดความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในวิถีทำ
 เกษตรกรรมดั้งเดิม และชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ พร้อมปรับใช้
 แสดงถึงการเป็นเกษตรกรต้นแบบมีสรุปผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 21 แสดงกิจกรรมดั้งเดิมและกิจกรรมที่แสดงถึงการเป็นเกษตรกรต้นแบบของแต่ละกลุ่ม
 ชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	กิจกรรมดั้งเดิม				กิจกรรมใหม่ที่แสดงถึง การเป็นเกษตรกรต้นแบบ
	พืช	สัตว์	ประมง	ภูมิดั้งเดิม	
ไทญ้อ	ทำนาคำ พืชไร่ พืชสวน	ไก่ชน วัว ควาย หมู	หาลา	จักสานไม้ไผ่ ค้าขาย	การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ด พันธุ์จำหน่าย, การแปรรูปข้าว ฮางอก, การเลี้ยงไก่ดำภูพาน, การเลี้ยงหมูภูพาน, การทำ เกษตรแบบผสมผสาน , สหกรณ์ร้านค้าชุมชน

ชาติพันธุ์	กิจกรรมดั้งเดิม				กิจกรรมใหม่ที่แสดงถึง การเป็นเกษตรต้นแบบ
	พืช	สัตว์	ประมง	ภูมิดั้งเดิม	
ภูไท	ทำนาคำ ข้าวฮาง ฝ้าย, กก คราม หม่อน	ไก่ชน เลี้ยงไหม วัว ควาย	หาปลา	จักสานไม้ไผ่ ทอผ้า สมุนไพรป่า	การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม, การ ทอผ้าไหม, การทอผ้าคราม, การทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมข้อม สีจากธรรมชาติ, การจักสาน ใบเตย, การทอเส้นใยกอกผสม ฝ้าย, การปลูกข้าวเพื่อผลิต เมล็ดพันธุ์จำหน่าย และการ แปรรูปข้าวฮางออก, การปลูก และแปรรูปพืชสมุนไพรเพื่อ รักษาโรคตามหลักแพทย์แผน ไทย
ไทยอีสาน	ทำนาคำ พืชไร่	ไก่ชน วัว	หาปลา	หาของป่า จักสานไม้ไผ่ สมุนไพรป่า	การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ด พันธุ์จำหน่ายและการแปรรูป ข้าวฮางออก, การเลี้ยงไก่ดำภู พาน, การเลี้ยง ไก่เนื้อภูพาน, การทำเกษตรแบบผสมผสาน, การปลูกและแปรรูปพืช สมุนไพรเพื่อรักษาโรคตาม หลักแพทย์แผนไทย

1. ผลการศึกษาเกษตรกรชาติพันธุ์ไทยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาใน
การ การจักสานไม้ไผ่ การทำนาคำ การเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน การเลี้ยงไก่ชน การเลี้ยงสัตว์
เป็นชุดความรู้ดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไทย และพบชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอด
เทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ และเกษตรกรได้ดำเนินการในปัจจุบัน
คือ การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่าย และการแปรรูปข้าวฮางออก การเลี้ยงไก่ดำภูพาน
การเลี้ยงหมูภูพาน และการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่

2. ผลการศึกษาเกษตรกรชาติดินพันธุ์ไทพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาในการปลูกฝ้าย ทอเส้นใยจากฝ้าย ทอเสื่อกก ทอผ้าคราม การจักสานไม้ไผ่ การทำนาดำ การแปรรูปผลผลิตจากข้าวทำข้าวฮาง ใช้พืชสมุนไพรรักษาโรค เป็นชุดความรู้ดั้งเดิมของชาติดินพันธุ์ไท และพบชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ และเกษตรกรได้ดำเนินการในปัจจุบัน คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การทอผ้าคราม การทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมย้อมสีจากธรรมชาติการจักสานใบเตย การทอเส้นใยกอกผสมฝ้าย การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่าย และการแปรรูปข้าวฮางงอกการปลูกและแปรรูปพืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคตามหลักแพทย์แผนไทย

3. ผลการศึกษาเกษตรกรชาติดินพันธุ์ไทอีสานพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาในการ การจักสานไม้ไผ่ การทำนาดำ การเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน การเลี้ยงไก่ชน การเข้าป่า และหาของป่า สมุนไพรป่า เป็นชุดความรู้ดั้งเดิมของชาติดินพันธุ์ไทอีสาน และพบชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ และเกษตรกรได้ดำเนินการในปัจจุบัน คือ การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่าย และการแปรรูปข้าวฮางงอก การเลี้ยงไก่คำภูพาน และการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่

3. ผลการศึกษารูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร

จากการศึกษารูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร โดยการสังเกตการณ์และอธิบายปรากฏการณ์ และผลการศึกษารูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และถอดบทเรียน สรุปผลการศึกษามีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมหรืออาจส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิสังคมของเกษตรกรเป็นสำคัญ

2. ใช้วิถีพุทธ “ สัปปริสังฆธรรม 7 ” เป็นแนวทางในการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการกล่าวคือธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นคนเก่ง มี 7 ประการ คือ 1) เป็นผู้รู้จักเหตุ 2) เป็นผู้รู้จักผล 3) เป็นผู้รู้จักตน 4) เป็นผู้รู้จักประมาณ 5) เป็นผู้รู้จักกาล 6) เป็นผู้รู้จักชุมชน 7) เป็นผู้รู้จักบุคคล

3. ถ่ายทอดชุดความรู้ให้เกษตรกร โดยเลือกกิจกรรมทำการเกษตรที่สอดคล้องกับลักษณะภูมิศาสตร์และบริบท/วัฒนธรรมตามอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์และสามารถนำชุดความรู้ดั้งเดิมหลอมรวมกับชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับถ่ายทอดจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ

4. ศึกษาลักษณะภูมิศาสตร์ของแปลงเกษตรกรรมที่จะดำเนินการและบริบท/วัฒนธรรมของพื้นที่โดยสอดคล้องกับกลุ่มชาติพันธุ์และตามความต้องการของเกษตรกรเป็นสำคัญ

5. ยกระดับการพัฒนาเกษตรกรต้นแบบใน 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล สถาบัน ครอบครัวและระดับชุมชนนำสู่เกษตรกรต้นแบบที่สมบูรณ์โดยการอธิบายปรากฏการณ์กระบวนการสร้างเกษตรกรต้นแบบใน 3 ระดับ คือ

5.1 ระดับบุคคล เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง เน้นความพอเพียง ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เป็นชุดความรู้เฉพาะบุคคลถ่ายทอดเฉพาะคน ในครอบครัวเท่านั้น

5.2 ระดับสถาบันครอบครัวเกษตรกรทำการเกษตรโดยอาศัยแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก มีการแบ่งภาระกิจความรับผิดชอบภายในครัวเรือน พบมีทายาทในการสืบทอดระหว่างคนในครอบครัว เน้นแรงงานและชุดความรู้ของครอบครัว ถ่ายทอดให้แก่บุคคลภายนอกที่สนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในแปลง เชื่อมโยงการผลิตใช้ในครอบครัวและเริ่มจำหน่ายสู่ตลาดภายนอก

5.3 ระดับชุมชน เกษตรกรมีความพร้อมทั้งส่วนตนและครอบครัว เป็นบุคคลสาธารณะ คิดถึงประโยชน์ของส่วนรวม เป็นตัวแทนของชุมชน เป็นผู้นำทางความคิดและผู้นำในเวทีต่าง ๆ

อภิปรายผล

การวิจัยนี้ได้มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเข้มแข็งของเกษตรกร โดยเฉพาะศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการส่งเสริมและขยายผลการพัฒนาให้กับเกษตรกรทั่วไป ในการร่วมค้นหารูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร โดยมีเจ้าหน้าที่ด้านวิชาการและค่านขยายผลของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ตลอดจนเกษตรกรในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งมีแนวคิดและอุดมการณ์ที่ตรงกัน มาร่วมวางแผน กำหนดแนวทางการพัฒนา ลงมือปฏิบัติร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ ติดตามประเมินผลและปรับปรุงแนว

ทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงการพัฒนาในองค์กรวม

จากผลสรุปในการวิจัยของวัตถุประสงค์ข้อที่ 1-การวิจัยได้ข้อค้นพบว่าสภาพภูมิสังคมของเกษตรกรต้นแบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร จะต้องเข้าใจในบริบทของพื้นที่และการดำเนินชีวิตตามวิถีชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง จะต้องอยู่บนทางสายกลาง ความพอดี พอประมาณอย่างพอเหมาะพอควรกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไปจนเกินศักยภาพของคนละ ไม่น้อยไปจนขาดแคลน หรือไม่เพียงพอที่จะดำเนินการให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ตามกำลังของตน อย่าง มีเหตุผลเพื่อให้ได้ผลผลิตที่คุ้มค่าบนพื้นฐานของความถูกต้องความเป็นจริงตามหลักวิชา สะท้อนภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีในชุมชน ชุมชนต้องเตรียมตัว เพื่อเป็นภูมิคุ้มกัน โดยการพัฒนาศูนย์เกษตร เกษตรกรที่มีคุณภาพ มีความรู้ รอบรู้ ใฝ่รู้ รอบครอบ เข้าใจถึงเทคนิค วิธีการขั้นตอนในการคิด มีทักษะการทำเกษตรกรรม ตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล พร้อมรับมือผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2551: 8-11) ได้กล่าวถึง การบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนว่า เศรษฐกิจพอเพียงมิได้เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แต่ในการดำรงชีวิตและการปฏิบัติงานของประชาชนและชุมชนทุกระดับจะต้องพอเพียงในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ และจิตใจ หรือด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและการบริหาร โดยคำว่าความพอเพียง หมายถึง ทางสายกลาง

ทั้งนี้ ในการดำรงชีวิตและการปฏิบัติงานของเกษตรกรและชุมชนต้องอาศัยความรู้ ควบคู่คุณธรรม โดยความรู้จะต้องประกอบไปด้วยความรู้ ความรอบรู้ ความรอบครอบ และความระมัดระวังที่จะนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการคิดหรือการวางแผนและการปฏิบัติงานในขั้นตนต่าง ๆ ส่วนคุณธรรมนั้นประกอบไปด้วยความมีสติ ปัญญา ความขยันขันแข็ง ความอดทน พากเพียร ความซื่อสัตย์ สุจริต และความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ของเกษตรกรในชุมชน

ความเข้าใจพื้นฐานที่ควรคำนึงถึง 6 ด้าน ในการพัฒนาได้แก่

1. ภูมิสังคม จะต้องอยู่บนพื้นฐานของสภาพทางภูมิศาสตร์ และวิถีปฏิบัติของชุมชน การดำรงชีวิต จารีตประเพณี
2. บริบท/วัฒนธรรม จะต้องเข้าใจในบริบทและวัฒนธรรมของตนเองและชุมชน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

3. ทรัพยากร จะต้องคำนึงถึงวัตถุดิบ ต้นทุนการผลิต ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสืบทอดเป็นฐานให้

ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้พัฒนาต่อยอด

5. องค์ความรู้ใหม่ จะต้องปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม หลอมรวมกับชุดความรู้เดิม เพื่อพัฒนาต่อยอดให้ผลผลิตมีคุณภาพและเพิ่มปริมาณการผลิต ตลอดจนเพื่อลดต้นทุนในการผลิต

6. ศักยภาพการผลิต จะต้องอยู่บนศักยภาพการผลิตของตนและครอบครัวแบบ ค่อยเป็นค่อยไป พัฒนาศักยภาพการผลิตไปพร้อมกับการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและเพิ่ม ปริมาณผลผลิตให้สามารถแข่งขันได้ ขั้นตอนและกระบวนการสร้างเกษตรกรต้นแบบมี 3 ระดับ คือ 1. ระดับบุคคล 2. ระดับครอบครัว 3. ระดับชุมชน

จากผลสรุปในการวิจัยของวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาชุดความรู้ที่เหมาะสมที่จะ นำไปสู่รูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร โดยสามารถจำแนกได้ 2 ชุดความรู้ คือ ชุดความรู้ เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในวิถีทำเกษตรกรรม และชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับจากศูนย์ศึกษา การพัฒนาภูพานฯ ชุดความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในวิถีทำเกษตรกรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาตัญญูไท ชาตัญญูไทลาว ชาตัญญูไทญ้อ มีวิถีและวัฒนธรรมที่ต่างกัน ไปและยังคง รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนอย่างเหนียวแน่น และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีพตามลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ทั้งในระบบ การเกษตรในพื้นที่ชลประทานและทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝน กล่าวคือ

1. ชาตัญญูไทย้อยส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาในการจักสาน ไม้ไผ่ การทำนาดำ การ เพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน การเลี้ยงไก่ชน การเลี้ยงสัตว์ เป็นชุดความรู้ดั้งเดิมของชาตัญญูไทย้อย และพบชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ และเกษตรกรได้ดำเนินการในปัจจุบัน คือ การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่าย และการแปรรูปข้าวฮางอกการเลี้ยงไก่ดำภูพาน การเลี้ยงหมูภูพาน และการทำเกษตรแบบ ผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่

2. ชาตัญญูไทส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาในการปลูกฝ้าย ทอเส้นใยจากฝ้าย ทอเสื่อ กก ทอผ้าคราม การจักสานไม้ไผ่ การทำนาดำ การแปรรูปผลผลิตจากข้าวทำข้าวฮาง ใช้พืช สมุนไพรรักษาโรค เป็นชุดความรู้ดั้งเดิมของชาตัญญูไท และพบชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ และเกษตรกรได้ดำเนินการใน

ปัจจุบัน คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การทอผ้าคราม การทอผ้าฝ้ายและผ้าไหม
 ย้อมสีจากธรรมชาติการจักสานใบเตย การทอเส้นใยกกผสมฝ้าย การปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ด
 พันธุ์จำหน่ายและการแปรรูปข้าวฮางอกการปลูกและแปรรูปพืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคตาม
 หลักแพทย์แผนไทย

3. ชาตพันธุ์โทอีสานส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาในการจักสานไม้ไผ่ การทำนาดำ การ
 เพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน การเลี้ยงไก่ชน การเข้าป่าและหาของป่า สมุนไพรป่า เป็นชุดความรู้
 ดั้งเดิมของชาตพันธุ์โทอีสาน และพบชุดความรู้ใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
 จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯและเกษตรกรได้ดำเนินการในปัจจุบัน คือ การปลูกข้าวเพื่อ
 ผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่าย และการแปรรูปข้าวฮางอกการเลี้ยงไก่ดำภูพาน และการทำเกษตรแบบ
 ผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่

จากผลสรุปในการวิจัยของวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการศึกษารูปแบบการสร้าง
 เกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจาก
 พระราชดำริ จังหวัดสกลนครสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้ใน 4 มิติ คือ วัตถุประสงค์
 สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม สอดคล้องกับจรรยา อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลย์สรารุท
 (2552 : 13-16) กล่าวถึงการพัฒนาที่ต้องคำนึงองค์ประกอบใน 4 ด้าน ได้แก่ วัตถุประสงค์
 สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวม คือ ไม่แยกส่วนแต่เชื่อมโยงกัน สัมพันธ์กัน ต่าง
 เป็นเหตุเป็นผล เป็นทั้งปัจจัยที่ใช้ในกระบวนการผลิต การบริการ ดังนั้น คนเป็นศูนย์กลางของ
 การพัฒนา ซึ่งในกระบวนการสร้างเกษตรกรต้นแบบนี้ได้ค้นพบเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่
 ดำเนินการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ซึ่งใช้
 หลักภูมิสังคม ความสอดคล้องกับกลุ่มชาตพันธุ์ในพื้นที่ทำเกษตรกรรมในเขตชลประทานและ
 ทำการเกษตรในเขตเกษตรกรรมที่อาศัยน้ำฝน โดยผ่านกระบวนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคล
 สถาบันครอบครัวและระดับชุมชน จำนวน 3 รายดังนี้

1. นายขวัญใจ แก้วหาวงค์บ้านเหล่านกยูง ตำบลดงมะไฟ อำเภอเมือง จังหวัด
 สกลนคร อายุ 60 ปี ชาตพันธุ์โท ทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน อยู่ในเขตชลประทานอ่าง
 เก็บน้ำห้วยปู้ ในพื้นที่ 20 ไร่ เป็นพื้นที่นา 14 ไร่ ทุ่งสระเก็บน้ำ 2 ไร่ ไร่ใช้เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ และ 2
 ไร่เป็นที่อยู่อาศัย ปลูกไม้ผล ปลูกกล้วยเลี้ยงไก่พื้นเมืองเป็ดเทศไก่ดำภูพานและปลูกอ้อยคั้นน้ำ
 2 ไร่ ส่วนพืชหลังนาปลูกพืชผักแดงควา พักทองถั่วฝักยาวมีบุตรเป็นทายาทสืบทอดในการทำ
 เกษตรกรรมมีบทบาททางสังคมเป็นหมอดินอาสาและหัวหน้าศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ

2. นางสุภารัตน์ โพธิพันธ์ บ้านดงยอ ตำบลพังขว้าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร อายุ 51 ปี ชาติพันธุ์ไทยเชื้อ ทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน อยู่นอกเขตชลประทานอาศัยน้ำฝน ในพื้นที่ 7 ไร่ เป็นพื้นที่นา 2 ไร่ จุดสระเก็บน้ำ 1 ไร่ ไร่ใช้เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ปลูกไม้ยืนต้น พืชสวน 2 ไร่ และ 2 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย ปลูกกล้วยเลี้ยงไก่พื้นเมืองเป็ดเทศไก่ดำภูพาน ปลูกพืชผัก เลี้ยงโคขุน โรงเพาะเห็ด แบ่งพื้นที่สร้างร้านค้าเพื่อรวบรวมผลผลิตกลุ่มสมาชิกเพิ่มช่องทางการตลาดมีเครือข่ายและสมาชิกเป็นผู้สืบทอด มีบทบาททางสังคมเป็นประธานวิสาหกิจการเกษตรไก่ดำภูพาน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและหัวหน้าศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ

3. นายปัญญา ประชิต บ้านนาขาม ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร อายุ 63 ปี ชาติพันธุ์ไทอีสานทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน อยู่ในเขตชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยเค็ก ในพื้นที่ 20 ไร่ เป็นพื้นที่นา 14 ไร่ จุดสระเก็บน้ำ 2 ไร่ ไร่ใช้เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ และ 2 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย ปลูกไม้ผล ปลูกกล้วยเลี้ยงไก่พื้นเมืองเป็ดเทศไก่ดำภูพานปลูกพืชผัก เลี้ยงโคขุน ปลูกไผ่เลี้ยงหวานมีเครือข่ายและสมาชิกเป็นผู้สืบทอด มีบทบาททางสังคมเป็นประธานสหกรณ์ข้าวครบวงจรของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ และหัวหน้าศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้และเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

เพื่อให้การนำผลไปใช้งานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะว่า ควรพิจารณา คือ ควรนำวิธีการขั้นตอนรูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริอื่น ๆ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องของสภาพภูมิสังคมบริบทของชุมชนและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อการพัฒนาที่สมบรูณ์ยิ่งขึ้นควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอดในเรื่อง การศึกษารูปแบบการสร้างเกษตรกรต้นแบบ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY